

УДК 274/278: 32] (477.8)"1970/1980"

DOI: 10.33402/up.2023-16-215-223

Ярослав СТОЦЬКИЙ

доктор історичних наук, професор

професор кафедри психології

Тернопільського національного технічного університету ім. Івана Пулюя

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0429-8740>

e-mail: jarstotskyj@ukr.net

АКТИВІЗАЦІЯ У П'ЯТИДЕСЯТНИЦЬКИХ І БАПТИСТСЬКИХ ГРОМАДАХ ТА ЕМІГРАЦІЙНИЙ РУХ ВІРЯН ХВС У 1970–1980-х РОКАХ

Досліджено служіння легальних (zareєстрованих) і нелегальних (nezareєстрованих) громад Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів (ВРСХБ), Ради церков євангелістів християн-баптистів (РЦСХБ) і Християн віри євангельської (ХВС), Євангельських християн-баптистів (ЄХБ) в 1970–1980-х роках у галицьких областях України. Проаналізовано динаміку чисельності громад, духовенства, вірян, а також їхній соціальний, віковий та освітній стан.

Висвітлено трансформаційні процеси у цих деномінаціях. Розкрито зародження і поширення еміграційного руху в 1970–1980-х роках у середовищі п'ятидесятників та проведено прикладний порівняльний аналіз цього явища із протестантськими деномінаціями в Польській Народній Республіці. Досліджено репресивні методи радянської тоталітарної влади проти нелегальної діяльності громад п'ятидесятників і їхнього бажання виїзду на Захід.

Ключові слова: Українська РСР, баптисти, п'ятидесятники, деномінації, громади, віряни, еміграція, державна влада, уповноважений в справах релігії.

Мета статті – дослідити служіння легальних і нелегальних баптистських і п'ятидесятницьких громад у Львівській, Івано-Франківській та Тернопільській областях у зазначений період, проаналізувати трансформаційні процеси у цих конфесіях і висвітлити еміграційний рух у них, а також розкрити репресивні методи державних органів влади проти духовенства й вірян цих деномінацій.

Вказана проблема не знайшла достатнього висвітлення в узагальнювальних працях з новітньої історії України та спеціальних працях, присвячених церковно-релігійним відносинам у радянську добу.

На початку другої половини 1970-х років, згідно з приблизними даними уповноважених Ради у справах релігій Львівської, Івано-Франківської і Тернопільської областей, легальні й нелегальні баптистські та п'ятидесятницькі громади налічували: у Львівській області – 35 зареєстрованих громад із 2 985 вірянами ВРСХБ, 6 нелегальних громад із 280 вірянами РЦСХБ і близько 15 нелегальних громад із

1 240 вірянами ХВС; у Івано-Франківській області – 7 зареєстрованих громад із 461 вірянином ВРЄХБ, 2 незареєстровані громади з 127 вірянами ЄХБ та ще кілька таких баптистських груп із 81 вірянином і 18 нелегальних громад із 579 вірянами ХВС; у Тернопільській області – 40 зареєстрованих громад із 3 701 вірянином ВРЄХБ, 3 незареєстровані громади з 131 вірянином ЄХБ і 26 нелегальних громад із 731 вірянином ХВС. Отже, у цих галицьких областях загальна кількість громад і кількість вірян у них становила: зареєстрованих громад ВРЄХБ – 82 (7 147 вірян); нелегальних громад РЦЄХБ – 6 (280 вірян); незареєстрованих громад ЄХБ – 5 (339 вірян); нелегальних громад ХВС – 59 (2 550 вірян).

Але, незважаючи на масштабність атеїстичної роботи у цих областях, яку проводили відділи агітації і пропаганди обкомів та райкомів КПУ, первинні й обласні товариства «Знання», апарати обласних уповноважених Ради у справах релігій (наприклад, тільки у 1977 р. активісти товариства «Знання» Івано-Франківської області прочитали 645 лекцій із пропаганди законодавства про релігійні культу, апаратники обласного уповноваженого провели 188 групових бесід з активами й вірянами легальних і нелегальних релігійних громад різних конфесій в області, зокрема з 37 вірянами ХВС і 7 вірянами ЄХБ (ДАІФО-2)), – кількість вірян у цих деномінаціях не зменшувалася, а навпаки – збільшувалася. Так, на 5 липня 1977 р. в цій області у 18 нелегальних громадах ХВС налічувалось уже 767 вірян, тобто за півтора року їх збільшилося на 36 осіб, у 7 зареєстрованих громадах ВРЄХБ було 461 вірянин, а їхній актив налічував 7 пресвітерів, 6 дияконів і 21 проповідника (ДАІФО-1).

Станом на 1 січня 1979 р. в 7 громадах ВРЄХБ налічувалося вже 487 вірян, у 17 нелегальних громадах – 830, і в одній уже зареєстрованій громаді ХВС с. Слобідка Калуського району – 20 вірян (ДАІФО-4). Однак вже на 1 квітня 1980 р. чисельність вірян ВРЄХБ на Івано-Франківщині становила 506 осіб, а п'ятидесятників – 838 осіб. Соціально-демографічний аналіз очільників цих деномінацій такий: у громадах баптистів було 7 пресвітерів, 6 дияконів і 18 провідників, із них за віком: до 40 років – 1 особа, 41–50 р. – 9 осіб, 51–60 р. – 10 осіб і понад 60 років – 11 осіб; за освітою: середня – 2 особи, незакінчена середня – 11 осіб, початкова – 18 осіб; за соціальним станом: 12 робітників, 6 колгоспників, 1 службовець і 12 пенсіонерів; у громадах п'ятидесятників було 58 пресвітерів та проповідників, із них за віком: до 40 років – 3 особи, 41–50 р. – 14 осіб, 51–60 р. – 16 осіб, понад 60 років – 25 осіб; за освітою: середня – 2 особи, незакінчена середня – 18 осіб, початкова – 38 осіб; за соціальним станом: 17 робітників, 16 колгоспників, 24 пенсіонери та 1 утриманець (ДАІФО-5, арк. 53–59).

Так, за трирічний період (1977–1980) кількість вірян у баптистських громадах Івано-Франківщини збільшилася на 45 осіб, а в п'ятидесятницьких – на 71 особу. Можна зробити висновок, що притік вірян у громади цих деномінацій не були спроможні зупинити різні методи атеїстичної роботи партійних, радянських і державних органів влади, навіть репресивні. У 1977–1978 рр. за відмову від служби в Радянській армії було засуджено 5 вірян ХВС та притягнуто до адміністративної відповідальності (оштрафовано на суму від 30 до 50 крб) 3 вірянина ВРЄХБ і 10 вірян ХВС, переважно за відправлення обрядів за межами молитовних будинків, а саме – за обряд похорону. Від зазначених репресивних методів державна влада не відмовлялась і надалі, наприклад, у 1979 р. за порушення чинного у той

час законодавства про релігійні культури органи державної влади притягнули до адміністративної відповідальності 162 вірян і до кримінальної – 5 вірян з усіх легальних і нелегальних на Івано-Франківщині релігій і конфесій: РПЦ, УГКЦ, ВРЄХБ, ХВС, АСД, єговістів, покутників. Влада щороку нарощувала методи боротьби з вірянами, наприклад, у 1977 р. до адміністративної відповідальності було притягнуто 116 вірян, а до кримінальної – 6 (ДАІФО-5, арк. 66). З одного боку, таке порівняння свідчить про посилення репресивних методів проти вірян, а з іншого – про активізацію провідників і мирян релігійних громад.

На думку обласного уповноваженого Ради у справах релігій В. Р. – (ім'я не встановлено) Ліченка, члени комісії сприяння виконкомом Рад депутатів трудящих за дотриманням законодавства про релігійні культури деяких районів Івано-Франківщини поверхово вивчали процеси у релігійних громадах, проповідницьку діяльність священнослужителів, бо рідко відвідували молитовні будинки, а тому не знали реальної картини, майже не проводили антирелігійних і контрольних бесід з вірянами, зокрема щодо припинення ними протизаконних дій, не вели чіткого обліку вірян у громадах і групах, не проводили роботи щодо виведення громад ХВС з підпілля для їхньої реєстрації в органах державної влади, не аналізували причин зростання релігійності. Тому обласний уповноважений з метою посилення контролю за дотриманням законодавства про релігійні культури вважав за потрібне звернути увагу райміськвиконкомів та їхніх комісій сприяння на необхідність постійного роз'яснення основних аспектів «Положення про релігійні об'єднання в Українській РСР» активу громад, священнослужителям і запобігання їхньому порушенню; вивчення процесів, які відбуваються в середовищі громад; глибшого аналізу діяльності незареєстрованих п'ятидесятницьких громад, їхньої структури, виявлення їхніх провідників та проведення з ними відповідної роботи, спрямованої на легалізацію і реєстрацію в органах державної влади; встановлення постійного контролю за діяльністю кожної незареєстрованої групи чи громади; профілактичної роботи з найактивнішими очільниками громад та створення про них через ЗМІ й обговорення в трудових колективах відповідної громадської думки; застосовування до таких провідників громад, якщо вони часто порушують законодавство про релігійні культури, адміністративних та інших заходів впливу; роз'яснення керівникам і рядовим вірянам ХВС законодавства про релігійні культури, статті 52 Конституції СРСР, «викриття ворожих дій екстремістів, які підбурюють членів цієї секти до виїзду з СРСР». Доцільно зазначити, що ці чинники як причини недоліків роботи державних органів влади, зокрема комісії сприяння щодо контролю за діяльністю громад конфесій ХВС й ВРЄХБ, а також спроби усунути ці недоліки були актуальні для всіх областей республіки.

У Тернопільській області в 1978 р. діяли вже 43 зареєстровані громади ВРЄХБ, що налічували 3 959 вірян. Порівняно з 1975 р. збільшення на три релігійні громади можна пояснити такими чинниками: активністю пресвітерів і місіонерською діяльністю церковного активу; формалізмом атеїстичної роботи відповідних органів партійно-державної влади; наявністю у населених пунктах закритих «згасаючих» церков РПЦ, тобто послабленням впливу на населення православного християнського напрямку; внутрішньою трансформацією, оскільки до деяких громад належали віряни з кількох населених пунктів, які прагнули мати самостійну громаду, адже тривав процес поділу в межах однієї громади й утворення з неї ще однієї.

Наприклад, із теребовлянської громади в 1977 р. вийшли віряни с. Слобідка-Мушкатівська Борщівського району і зареєструвались як самостійна громада. Така тенденція простежувалася і в інших громадах. У другій половині 1970-х років активізувалася міграція населення зі сіл у міста, де, відповідно, збільшилася кількість вірян ВРЄХБ. Якщо в 1976 р. у містах мешкало 536 вірян, або 16,7 % від загальної кількості баптистів на Тернопільщині, то в 1977 р. їх було, відповідно, 1 116 осіб і 28,2 %. Зі збільшенням чисельності молоді в громадах ВРЄХБ та з урахуванням згаданої міграції зріс і відсоток баптистів із середньою і незакінченою середньою освітою, що в 1977 р. становило, відповідно, 6,4 і 21 %, а в містах – понад 50 %. Також розпочалося прийняття у громади майже всіх раніше відлучених за так звану «нехристиянську поведінку» та зменшення кількості випадків такої поведінки. У 1977 р. діяли й незареєстровані дві громади і дві групи із загальною чисельністю 120 вірян, котрі базувались у Кременецькому районі в селах Жолоби (33 особи), Сапанів (10), Крижі (16) і Ридомиль (60). Перші три – баптистські, остання – п'ятидесятницька, але всі прагнули реєстрації у структурі ВРЄХБ. Оскільки недалеко від цих сіл (близько 3 км) були молитовні будинки зареєстрованих громад ВРЄХБ, то обласний уповноважений вважав реєстрацію непотрібною.

Того ж року на Тернопільщині, за даними обласного уповноваженого Ради у справах релігій, проживало 802 незареєстровані п'ятидесятники, мережа яких охоплювала 12 районів області та м. Тернопіль. Але, незважаючи на те, що державна влада ще наприкінці 1960-х років дозволила автономну реєстрацію помісних церков, зокрема п'ятидесятницьких, однак не як структурних об'єднань, союзів чи центрів, а як окремих помісних церков-громад, ці віряни ХВС реєструватися не поспішали, пам'ятаючи про сумний досвід своїх одновірців із попередніх десятиліть, коли відкриті прагнення легалізації призвели до їхніх арештів. 655 вірян із 802 були об'єднані (згруповані) в 14 незареєстрованих громад, 147 вірян до цих громад не належали, бо мешкали невеликими групами в багатьох населених пунктах області, й через значну віддачу згурпуватися їм було важко. Майже 65 % п'ятидесятників і надалі були сконцентровані в Бережанському, Бучацькому і Лановецькому районах. Порівняно з першою половиною 1970-х років збільшення кількості цих громад на 80 вірян пояснюється тим, що 40 осіб відокремилися (вийшли) від громад ВРЄХБ та ще стільки ж, а саме всю незареєстровану й необліковану громаду, уповноваженому вдалося виявити в м. Тернополі (ДАТО-4).

У 1978–1979 рр. кількість вірян ВРЄХБ й надалі зростала, наприкінці 1979 р. в 44 зареєстрованих громадах ВРЄХБ Тернопільщини (збільшення на одну громаду пояснюється тим, що отримала реєстрацію громада с. Жолоби Кременецького району) налічувалося вже 4 252 баптисти, з них дві третини становили жінки. Але загалом чисельність вірян збільшувалася за рахунок молоді, половина якої походила з баптистських родин. Разом із молоддю зростав і освітній рівень громад ВРЄХБ: третина вірян мала вже середню або неповну середню освіту. Ці 44 громади обслуговували 45 пресвітерів, 8 дияконів, 194 проповідники, половина з яких була старшою за 60 років. Особливістю цих громад було те, що баптисти в них становили тільки 10 %, а 90 % – п'ятидесятники.

У Тернополі 20 жовтня 1979 р. відбулася важлива обласна організаційна нарада представників релігійних громад ВРЄХБ, в якій узяли участь старший

пресвітер ВРЄХБ в Україні Яків Духонченко, член президії Всесоюзної Ради ЄХБ Петро Шатров, а також був присутній старший інспектор апарату обласного уповноваженого Ради у справах релігій. Яків Куліков. На порядок денний наради винесли такі питання: звіт старшого пресвітера ВРЄХБ в Тернопільській області Дмитра Вознюка за минулі п'ять років, тези звітної доповіді черговому Всесоюзному з'їздові ВРЄХБ Петра Шатрова, тези звітної доповіді Якова Духонченка, вибори старшого пресвітера в Тернопільській області та Пресвітерської ради і вибори делегатів від Тернопільщини на Всесоюзний з'їзд ВРЄХБ і на республіканську нараду ВРЄХБ. Старшим пресвітером ВРЄХБ у Тернопільській області знову було обрано Дмитра Вознюка, а Пресвітерська рада налічувала 7 осіб: Дмитро Вознюк, Микола Березій, Федір Вербіцький, Филімон Далека, А. – (ім'я не встановлено) Мельник, Григорій Черненко, Михайло Ярмолук. Окрім Миколи Березія, решта членів ради в минулому були п'ятидесятниками. Також обрали 9 делегатів на Всесоюзний з'їзд ВРЄХБ і 9 делегатів на республіканську нараду. До цих делегацій увійшли як члени Пресвітерської ради, так і деякі пресвітери релігійних громад, переважно з волинських районів Тернопільщини, усі делегати в минулому були п'ятидесятниками. Звідси випливає, що баптисти області переважно були п'ятидесятниками і керували релігійними громадами ВРЄХБ. Характерно, що всі кандидатури делегатів попередньо погоджували з обласним уповноваженим Ради у справах релігій, а це свідчить про контроль діяльності громад ВРЄХБ Тернопільщини з боку апарату обласного уповноваженого.

Того ж 1979 р. у Тернопільській області налічувалося вже 835 вірян ХВС, з них 657 були об'єднані у 14 громад, а 178 – до громад не належали (ДАТО-2). Жодна із цих громад не прагнула реєстрації, щоби більше – обласний уповноважений також не прагнув їхньої реєстрації як автономних громад ХВС, бо це призвело б до виходу так званих «воз'єднаних» п'ятидесятників із легальних громад ВРЄХБ. Отже, влада не допускала реєстрації громад ХВС як автономних, хоча на це був дозвіл ще з 1969 р., а прагнула «воз'єднати» їх із громадами ВРЄХБ, а громади п'ятидесятників погоджувалися тільки на автономну легальну діяльність. Оскільки реалізувати хоча б таку релігійну свободу в умовах радянської дійсності виявилось проблематично, то п'ятидесятники поширювали у своєму середовищі еміграційні настрої, що для обласного уповноваженого і спецслужб становило додаткову проблему.

Варто зазначити, що еміграція серед п'ятидесятників почалася з 1965 р. у містах Находка й Владивосток, її ініціаторів – В. – (ім'я не встановлено) Патрушева й Ф. – (ім'я не встановлено) Сидоренка – за такі наміри державні карні органи заарештували і засудили, але рух за еміграцію у громадах російських п'ятидесятників не припинився. У другій половині 1960-х років він поширився й серед п'ятидесятницьких громад в Україні, набувши масовості. Особливо після Народи з безпеки і співробітництва в Європі, яка відбулася у Гельсінкі 1 серпня 1975 р. У Заключному акті наради «Про співпрацю в гуманітарній царині та захисті прав людини», який підписав і Радянський Союз, йшлося про свободу людини, свободу совісті, свободу віровизнання – усе це гарантувала, а на практиці – лише декларувала стаття 52 Конституції СРСР і стаття 56 Конституції Української РСР від 1978 р. Аналіз цих документів і реальні репресії органів державної влади проти вірян ХВС в СРСР, зокрема в Україні, спричинили широку еміграційну хвилю

п'ятидесятників, яка вилася у численні заяви на адресу Радянського уряду з вимогами отримати дозвіл на виїзд із СРСР у будь-яку не прокомуністичну країну планети через те, що в СРСР державна влада не надає право релігійної свободи. Така еміграційна тенденція (у 1977 р. в СРСР подало заяви 20 тис. вірян ХВЄ, у 1979 р. – уже 30 тис.) (Колодний, 2008, с. 193) масово зачепила й п'ятидесятників західних областей України – як нелегальних, так і легальних у структурі ВРЄХБ. Наприклад, серед 116 сімей, які в 1977 р. подали заяви на виїзд із СРСР, було 99 п'ятидесятників із громад ВРЄХБ (ДАТО-1, арк. 29), а решта – з нелегальних громад ХВЄ. Організатором цієї кампанії на Тернопільщині був п'ятидесятник із Дубнівського району Рівненської області Микола Куниця (ДАТО-1, арк. 35). Їхніми основними мотивами стали: перешкоди в реєстрації громад ХВЄ; переслідування за релігійну діяльність; обов'язкова служба в Радянській армії; відсутність повної свободи релігійного виховання дітей. У 1979 р. такі заяви надійшли з 314 протестантських сімей області, що домагалися еміграції: 115 сімей були п'ятидесятниками із зареєстрованих громад ВРЄХБ, решта – з нелегальних громад ХВЄ (ДАТО-3).

В Івано-Франківській області заяви про виїзд із СРСР надходили у другій половині 1970-х років від вірян ХВЄ з Долинського, Галицького, Івано-Франківського (нині – Тисменицького) районів та м. Івано-Франківськ, наприклад, із Долинського району від М. В. – (ім'я не встановлено) Кременського, Івано-Франківського – В. Р. – (ім'я не встановлено) Скальського, Галицького – П. М. – (ім'я не встановлено) Пилюка із с. Дорогів і Л. С. – (ім'я не встановлено) Вольошка із м. Галич (ДАІФО-3). Такі еміграційні тенденції можна простежити й у Львівській області.

Для порівняння варто зазначити, що в Польщі у тих роках, коли Першим секретарем ЦК ПОРП (Центрального комітету Польської об'єднаної робітничої партії) був Едвард Герек (Edward Gierek), панувала тимчасова лібералізація суспільства і виїхати на Захід було значно легше, чим відразу скористалася інтелігенція та віряни Протестантських Церков, що призвело до зменшення їхньої кількості. Наприклад, у найчисельнішій і 28 Протестантських Церков – Євангелічній церкві аугсбурзького віросповідання – наприкінці 1950-х років налічувалося 117 тис. осіб, а наприкінці 1980-х років – уже 91,126 тис. вірян, до речі, стільки ж було у Свідків Єгови, які постійно збільшували свою чисельність, бо знехтували можливістю емігрувати на Захід або їм цього не дозволяв їхній центр у Брукліні. Натомість решта Протестантських церков не була такою чисельною (Свідків Єгови я не відношу до християн-протестантів), наприклад, Церква Євангелістів-Реформатів налічувала тільки 4,5 тис. вірян (Kumor, 1996, s. 546), а Церкви Баптистів, П'ятидесятників, Адвентистів мали ще менше вірян. Якщо кількість лютеран становила 0,21 % населення, то решта послідовників протестантських деномінацій не перевищувала 0,06 % населення (Павлов та ін., 1999, с. 369). Загалом за правління Едварда Герек (Edward Giereka) еміграційний рух не мав перешкод, зовсім інакше з цим було в СРСР.

Тоталітарна державна влада усіма методами намагалася зупинити еміграційний рух п'ятидесятників. Із 1979 р. почалися арешти й ув'язнення ініціаторів та керівників еміграційного руху в усьому СРСР, зокрема був заарештований Микола Куниця з громади ХВЄ м. Дубно, а багатьох інших п'ятидесятників, особливо ініціаторів заяв на еміграцію, притягнули до адміністративної відповідальності.

Такі репресії державна влада використовувала й у першій половині 1980-х років, але рух за еміграцію не вдалося спинити. Він із новою силою розгорівся у другій половині 1980-х років із приходом до влади Михайла Горбачова (Михаил Горбачев).

Отож, наприкінці 1970-х – на початку 1980-х років п'ятидесятники західноукраїнських областей не прагнули реєстрації як автономні громади ХВС, цього не хотіли й обласні уповноважені Ради у справах релігій, бо реєстрація сприяла б виходу «возз'єднаних» п'ятидесятників із легальних громад ВРСХБ, хоча право на це вони мали з 1969 р., але погоджувалися тільки на автономну легальну діяльність. Однак таку релігійну свободу реалізувати виявилось проблематично, тому в їхніх громадах поширювалися еміграційні настрої, що створило владі додаткові проблеми. Бажання емігрувати зросло після серпневої Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р. та аналізу 52-ї статті Конституції СРСР і 56-ї статті Конституції УРСР від 1978 р. Тож із другої половини 1970-х років заяви на виїзд із західних областей України СРСР подало кілька сотень сімей п'ятидесятників, переважно з громад ВРСХБ, і дещо менше – з нелегальних громад ХВС.

Щоб запобігти цьому, державна влада наприкінці 1983 р. почала реєстрацію п'ятидесятницьких громад, зокрема тих, які були у структурі ВРСХБ і РЦСХБ. У першій половині 1980-х років ще спостерігалася активна боротьба органів державної влади з усіма релігіями і конфесіями в досліджених областях різними методами: як атеїстично агітаційно-пропагандистськими, так і репресивними. Так, кільканадцять вірян баптистських, п'ятидесятницьких і адвентистських громад західних областей України органи державної влади щороку заарештовували і засуджували до кількох років позбавлення волі, наприклад, п'ятидесятників за відмову від служби в Радянській армії. Та це не впливало на кількісне зменшення громад і вірян пізнього протестантизму.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

ДАІФО-1: Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.), ф. Р. 388, оп. 2, спр. 129, арк. 36.

ДАІФО-2: Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р. 388, оп. 2, спр. 130, арк. 144–145.

ДАІФО-3: Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р. 388, оп. 2, спр. 133, арк. 3.

ДАІФО-4: Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р. 388, оп. 2, спр. 139, арк. 18.

ДАІФО-5: Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р. 388, оп. 2, спр. 145, арк. 53–59, 66.

ДАТО-1: Державний архів Тернопільської області (Держархів Тернопільської обл.), ф. Р. 3241 с ч, оп. 2 с, спр. 58, арк. 29, 35.

ДАТО-2: Держархів Тернопільської обл., ф. Р. 3241 с ч, оп. 2, спр. 66, арк. 14–18, 20 а.

ДАТО-3: Держархів Тернопільської обл., ф. Р. 3241 с ч, оп. 2 с, спр. 66, арк. 19.

ДАТО-4: Держархів Тернопільської обл., ф. Р. 3241 с ч, оп. 2, спр. 130, арк. 22–23, 34, 66.

Колодний, А. (гол. редкол.). (2008). *Історія релігії в Україні: у 10 т.* (Т. 6: Пізній протестантизм в Україні (П'ятидесятники, Адвентисти, Свідки Єгови). Київ; Дрогобич.

Павлов, С. В., Мезенцев, К. В., Любіцева, О. О. (1999). *Географія релігій*. Київ: АртЕк.

Kumor, B. ks. (1996). *Historia Kościoła* (T. 8: Czasy współczesne 1914–1992). Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

REFERENCES

Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskii oblasti (Derzharkhiv Ivano-Frankivskii oblasti), f. R. 388, op. 2, spr. 129, ark. 36 (in Ukrainian).

Derzharkhiv Ivano-Frankivskii oblasti, f. R. 388, op. 2, spr. 130, ark. 144–145 (in Ukrainian).

Derzharkhiv Ivano-Frankivskii oblasti, f. R. 388, op. 2, spr. 133, ark. 3 (in Ukrainian).

Derzharkhiv Ivano-Frankivskii oblasti, f. R. 388, op. 2, spr. 139, ark. 18 (in Ukrainian).

Derzharkhiv Ivano-Frankivskii oblasti, f. R. 388, op. 2, spr. 145, ark. 53–59, 66 (in Ukrainian).

Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoï oblasti (Derzharkhiv Ternopilskoï oblasti), f. R. 3241 s ch.. op. 2s, spr. 58, ark. 29, 35 (in Ukrainian).

Derzharkhiv Ternopilskoï oblasti, f. R. 3241 s ch., op. 2, spr. 66, ark. 14–18, 20 a (in Ukrainian).

Derzharkhiv Ternopilskoï oblasti, f.R. 3241 s ch., op. 2 s, spr. 66, ark. 19 (in Ukrainian).

Derzharkhiv Ternopilskoï oblasti, f. R. 3241 s ch., op. 2, spr. 130, ark. 22–23, 34, 66 (in Ukrainian).

Kolodnyj, A. (Ed.). (2008). *Istoriia religii v Ukraini: u 10 t.* (T. 6: Piznii protestantyzm v Ukraini (Piatydesiatnyky, Adventysty, Svidky Yehovy). Kyiv; Drohobych: vyd-ts Surma S. (in Ukrainian).

Pavlov, S. V., Mezentsev, K. V., Liubitseva, O. O. (1999). *Heohrafiia religii*. Kyiv: ArtEk (in Ukrainian).

Kumor, B., ks (1996). *Historia Kościoła* (T. 8: Czasy współczesne 1914–1992). Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (in Polish).

Yaroslav STOTSKYI

Doctor of Historical Sciences (Dr hab. in History), Professor

Professor at the Department of Psychology at

Ternopil Ivan Puliiui National Technical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0429-8740>

e-mail: jarstotskyj@ukr.net

ACTIVIZATION IN THE PENTECOSTAL AND BAPTIST COMMUNITIES AND THE EMIGRATION MOVEMENT OF UPCH BELIEVERS IN THE 1970^s–1980^s

The article examines the service of legal (registered) and illegal (unregistered) communities of the All-Union Council of Evangelical Christian-Baptists, the Council of Evangelical Christian-Baptist Churches and Ukrainian Pentecostal Church in the 1970^s–1980^s in the Galician regions of Ukraine. The dynamics of their number: communities, clergy, believers, as well as their social, age and educational status were analyzed.

The transformational processes in these denominations are highlighted. The emergence and spread of the emigration movement in these years among Pentecostals is revealed, and an applied comparative analysis of this phenomenon with Protestant denominations in Poland is carried out. The repressive methods of the Soviet totalitarian government against the illegal activities of the Pentecostal communities and their intention to migrate the West were studied.

Keywords: Ukrainian SSR, Baptists, Pentecostals, denominations, communities, believers, emigration, state power commissioner.